

Zygmunt H a j d u k. *Temporalność nauki. Kontrowersyjne zagadnienia dynamiki nauki*. Lublin 1995 ss. 268. Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego

Nawet pobieżny przegląd literatury z zakresu współczesnej filozofii nauki wskazuje, że koncentruje się ona w przeważającej części na problematyce dynamiki nauki. Zrozumienie bowiem nauki, jej istoty, podstawowych własności i realnego funkcjonowania jest niemożliwe bez uwzględnienia tego, co można by nazwać „czasowym wymiarem” nauki. Teorie naukowe nie tylko mają swój początek, rozwijają się i upadają, ale są również głęboko uwikłane w całą złożoność życia ludzkiego. Stąd filozoficzna refleksja nad nauką nie spełniałaby wysuwanych pod jej adresem oczekiwań, gdyby świadomie pomijała dynamiczny wymiar nauki. Pełne uwzględnienie tego wymiaru stawia przed filozofią nauki poważne wyzwania i rodzi dyskusje co do jej zadań i charakteru.

Próbę włączenia się w tok tych dyskusji poprzez prezentację całej złożoności problematyki dynamiki nauki podejmowanej w ramach współczesnej filozofii nauki stanowi omawiana monografia Z. Hajduka. Już sam jej tytuł wskazuje, że koncentruje ona swoją uwagę na kontrowersyjnych zagadnieniach dynamiki nauki. Książka jest wynikiem trwających od wielu lat zainteresowań Autora problematyką filozofii nauki i dołącza do szeregu jego wcześniejszych publikacji w tym zakresie, a zwłaszcza obszernego, dwuczęściowego artykułu pt. *Uwarunkowania postępu poznawczego w teoriach rozwoju wiedzy* opublikowanego w „Rocznikach Filozoficznych” (tomy - 37-38 oraz 39-40).

W swej strukturze wewnętrznej składa się ona z uwag wstępnych, zarówno tych od Autora, jak i bezpośrednio wprowadzających w problematykę, czterech rozdziałów, bibliografii prac cytowanych, indeksów - osobowego i rzeczowego oraz wykazu chronologicznie zestawionych publikacji Autora. Praca stanowi więc monografię z zakresu współczesnej filozofii nauki skupiającą się wokół czterech podstawowych zagadnień dotyczących tego, co ogólnie zostało nazwane dynamiką nauki. Chodzi tu o zagadnienie zmiany naukowej, rozwoju nauki, jej postępu oraz kwestii metodologicznych pojawiających się w kontekście filozoficznych refleksji nad istniejącymi teoriami naukowymi. Zagadnienia te stanowią główną oś, wokół której koncentruje się prowadzony w książce tok rozważań. One też wyznaczają podstawową strukturę książki w postaci czterech jej rozdziałów.

Dowiadujemy się z nich, że nauka nie jest jedynie wytworem badań przedmiotowych w postaci konkretnych teorii czy innych struktur pojęciowych. W jej zakres wchodzi również różnego rodzaju kryteria, standardy i normy naukowego zachowania. Jest też instytucją społeczną, stanowiąc szczególną formę tworzenia wiedzy i jako taka jawi się jako społecznie zorganizowany środek do zaspokajania potrzeb ludzkich. W tym kontekście jest też czynnością, która doskonali człowieka jako istotę racjonalną. Zatem zagadnienie zmienności nauki, jej rozwoju i postępu nie dotyczy jedynie faktualnej strony nauki, ale obejmuje również płaszczyznę metodologiczną i aksjologiczną. Zmianom podlegają nie tylko same teorie naukowe, ale i standardy i normy metodologiczne oraz stawiane przed nauką cele i zadania. Dostrzeżenie tego faktu i bardzo wyraźne jego wyeksponowanie stanowi niepodważalne osiągnięcie omawianej monogra-

fii. Kwestie bowiem zmienności, rozwoju i postępu metaprzmiotowych aspektów nauki stanowią zasadniczy trzon prowadzonych w niej rozważań.

Określenia jednak rozwoju nauki, a tym bardziej jej postępu nie da się dokonać bez procedury porównywania teorii ze sobą. Chodzi o stwierdzenie większej doskonałości jednej z nich, o przedłożenie jednej nad drugą i w konsekwencji o wybór najlepszej. To zaś wymaga z konieczności odwołania się do świata wartości. Stąd tak mocno zaakcentowany w monografii aksjologiczny aspekt nauki, który wciąż jeszcze nie jest doceniany we współczesnej refleksji filozoficznej nad nauką. Trudno znaleźć – i to nie tylko w literaturze polskiej – opracowanie, które w sposób tak wyraźny zaakcentowałoby konieczność rozszerzenia przedmiotu badań współczesnej filozofii nauki o problematykę aksjologiczną.

W pewnym stopniu odnosi się to również do kwestii racjonalności zmian naukowych. W monografii jest ona rozważana nie tylko w odniesieniu do podstawowych członów dynamiki nauki, ale i jej różnych płaszczyzn, aspektów i zadań. Chodzi w nich głównie o takie zapewnienie tej racjonalności, by rezygnacja z jej pozaczasowych kryteriów i nadanie im wymiaru historycznego nie musiały prowadzić z konieczności do relatywizmu epistemologicznego. W tym kontekście dyskutowana jest w pracy tzw. naturalistyczna teoria nauki zakładająca pewne zakotwiczenie czynnika normatywnego metodologii w historycznych badaniach nad nauką. Jest to problem nowy, szeroko ostatnio dyskutowany zarówno przez filozofów nauki, jak i jej historyków i dotyczy wzajemnych relacji pomiędzy historią i filozofią nauki.

Widać więc, że problematyka dynamiki nauki jawi się jako bardzo złożona i wielopłaszczyznowa. W jej bowiem ramach mówi się o przedmiotowym i metaprzmiotowym ujęciu zarówno zmian, jak i rozwoju oraz postępu. Wyróżnia się też trzy dopełniające się płaszczyzny badawcze: faktualną, metodologiczną i aksjologiczną. Podkreśla się też wielość aspektów tej problematyki, tj. formalny, instytucjonalny, społeczny oraz ideowy. Jeśli dodatkowo uwzględni się fakt, że tego rodzaju badania dotyczą zarówno poznania przyrodniczego, jak i humanistycznego, w tym głównie filozoficznego oraz to, że spluralizowanej refleksji nad nauką odpowiada ogromna wielość i różnorodność ujęć i proponowanych rozwiązań, to ma się przynajmniej przybliżony obraz złożonej i niezwykle skomplikowanej problematyki poruszanej w omawianej monografii.

Jej zatem prezentacja wymagała od Autora ogromnej erudycji i doskonałej orientacji w stanie współczesnej filozofii nauki. Bez niej trudno byłoby pokusić się o tak szerokie naświetlenie różnorodnych nurtów, tendencji, dyskusji oraz stanowisk spotykanych we współczesnej filozofii nauki. Niemniej, ogrom poruszanych zagadnień sprawia, że monografia nie jest łatwa w czytaniu. Ponadto przyjęty sposób wykładu polegający na wzajemnym łączeniu analiz systematycznych z prezentacją różnorodnych stanowisk i wzajemnych między nimi dyskusji nie ułatwia przyswojenia prezentowanej problematyki. Daje za to doskonałą możliwość ukazania całej złożoności tego wszystkiego, co dzieje się we współczesnej filozofii nauki. W konsekwencji zyskuje się również możliwość pewnego ukierunkowania dalszych badań nad dynamiką nauki.

Z tych więc racji monografia wymaga pewnego przygotowania merytorycznego i dlatego jest raczej przeznaczona dla specjalistów. Podstawową jej zasługą jest w miarę wszechstronne naświetlenie wszystkich najważniejszych, w tym nieraz bardzo kontro-

wersyjnych, zagadnień dotyczących dynamiki nauki. Cieszyć się więc należy, że polska literatura filozoficzna wzbogaciła się o tak cenną pozycję.

Józef Turek

Kazimierz K l o s k o w s k i. *Między ewolucją a kreacją*. Warszawa 1994 ss. 208. Wydawnictwa Akademii Teologii Katolickiej

Wieloznaczność pojęć „ewolucja” i „stwarzanie” była i jest okolicznością prowadzącą do wielu nieporozumień oraz okazją do zaciętych sporów nie tylko światopoglądowych lub ideologicznych, ale również naukowych – obejmujących zarówno nauki przyrodnicze, jak i teologię oraz filozofię. Pojęcia te używane są bowiem w kontekście nadzwyczaj ważnej poznawczo problematyki dotyczącej wyjaśniania początków Wszechświata, powstania życia i pochodzenia człowieka. Przyjęte w tym względzie założenia lub rozstrzygnięcia rzutują głęboko na paradygmaty poznawcze, politykę nauki, hierarchię wyboru wartości, a nawet poglądy dotyczące losu duszy po śmierci. Nic więc dziwnego, że nowa inwazja synkretyzmu i obcych religii lub sekt wnosi olbrzymi wkład w zaciemnianie, przeciwstawianie lub ośmieszanie wspomnianych wyżej pojęć. Szczególną rolę odgrywa tu na przykład tzw. kreacjonizm „naukowy”, zakorzeniony przede wszystkim w protestanckim ruchu fundamentalistycznym. Pod zasłoną mianowicie zniekształconej katolickiej myśli filozoficzno-teologicznej kreacjoniści owi odrzucają właściwą perspektywę nauki i przyrodniczy obraz świata, a narzucają taką wizję świata i człowieka, o jaką oni sami oskarżają ewolucjonistów, tj. wizję prowadzącą do laicyzacji, ateizmu i demoralizacji.

Coraz szersze i swobodne w ostatnich latach przenikanie do Polski koncepcji fundamentalistycznych, które nie tylko ośmieszają myśl chrześcijańską, ale i wzmacniają przeciwstawienie między nauką i wiarą, stało się okazją do podjęcia na nowo przez ks. dr. hab. Kazimierza Kloskowskiego (profesora Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, zatrudnionego na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej) problemu stosunku kreacji do ewolucji na tle szerszej relacji wiary do nauki. „Kreacja” to termin filozoficzny, którego treść stanowi prawda o Bogu jako przyczynie ostatecznej wszystkiego, zaś termin „ewolucja” jest terminem typowo przyrodniczym, określającym proces pojawiania się nowych gatunków. W swojej książce pt. *Między ewolucją a kreacją*, opierając się na metodzie analityczno-historycznej, rozwija i uzasadnia on ewolucyjny model kreacji. Model ten stanowi interesującą syntezę, szczególnie potrzebną dla ludzi, których myślenie pozostaje wciąż jeszcze rozdarte niestety pomiędzy „wiedzę” a „wiarą”. Rozdarcie to jest jeszcze bardziej podsyćane przez wspomnianych wyżej fundamentalistów, którzy w skrajnej mierze antagonizują idee ewolucji i kreacji.

Książka składa się z siedmiu rozdziałów i bogatej bibliografii źródłowej, liczącej 378 pozycji; jest zaopatrzona także w streszczenie w języku angielskim. Pierwszy z rozdziałów, pt. *Porządek ewolucji i porządek kreacji*, ukazuje ogromną złożoność termi-